

Veszélyben a világunk

Környezetvédelmi könyvsorozat

A Magvető Kiadó példás gyorsasággal jelentette meg az 1990-91-es londoni kiadású *Veszélyben a világunk* sorozat hat kötetét. Persze, ez a hat könyv nem valódi változat: attól, hogy magyarra fordították, még nem alakultak hazai könyvekké, hiszen a pontos, szöveghű, szakszerű fordítás még nem teszi azzá, és az eredetinek teljesen megfelelő formátum, tipográfia, képelhelyezés csöppet sem megszokott a honi ismeretterjesztésben, s ezért alig felelnek meg a hazai olvasói elvárásoknak. Az a sajátos helyzet állt elő, hogy bár fontos és a környezetvédelmi ismeretek terjesztésére alkalmas kiadvány jött létre, mégsem lehetünk abban biztosak, hogy azoknak az olvasóknak, akiknek a magyar kiadói szakemberek szánták, bizonyosan elnyerik majd a tetszését. Hiszen nem számoltak azzal, hogy a megcélzott olvasói réteg, a 8-10 éves korosztály itt, mifelénk meglehetősen más, mint akár Angliában, az Amerikai Egyesült Államokban, vagy Nyugat-Európa fejlettebb országaiban. Amit ott ismeretterjeszteni kell, azt itt nem feltétlenül – és fordítva –, s ha igen, akkor is más mélységben, más tartalommal és más előismeretekre támaszkodva. Arról van szó – és erre számos nemzetközi felmérés, tanulmány, kézikönyv sokszor rámutatott –, hogy a magyar gyerekek nem egy természettudományban illetve abból származtatott tantárgyban képzetebbek, mint nyugati kortársaik. Sőt, vannak olyan területek – a fizika, kémiai és a biológia környékén –, ahol nemcsak az ismeretük több, de a jártasságuk, alkalmazó képességük, gyakorlati készségük is nagyobb – oktatási szakembereink felelősségének köszönhetően. Sajnálattal állapíthatjuk meg, hogy a sorozat könyveiben szinte semmi olyan tudásanyag nincs, amellyel a tanulók ne találkoznának már az első iskolai éveken a honi közoktatásban. De azoknál annyiban mégis több, s ez rendkívüli előnye, hogy összefoglaló, összegző, s ezáltal fokozottan figyelemfelhívó.

A könyvek szövege, nyelvi megformáltsága a nyolc-tíz éves korosztály igényeihez áll közel – azon gyerekekéhez, akik már iskolai tanulmányaik során is bizonyosan találkoztak szakszerű környezet- és természetvédelmi ismeretekkel. Ugyanakkor – az egyébként rendkívül kellemes, ízléses és soha sem nyomasztó – képanyag a fiatalabb, az önálló olvasásra, ismeretszerzésre éppen már ráhangolt kisiskolásoknak kedvez. Egyébként az effajta szöveg és képanyag közti távolság szinte minden nyugati nyelvről fordított ismeretterjesztő kiadványunk súlyos hibája, és azt jelzi, hogy a kiadók nem ismerik igazán a gyerekolvasókat, s megelégszenek azzal, ha egy kiadvány szép, s valahol már sikereket ért el.

Mindezen gonosz megjegyzések azonban ne riasszák el az olvasókat – hiszen a köteteket érdemes kézbevenni, s maga a recenzens is bevallja, hogy neki kifogásai ellenére tetszik. A tanulságokat pedig kizárólag okulásból keresi, mert a kiadványok önma-

gukon túlmutató tanulságokat is rejtenek gyerekeknek, felnőtteknek – legyenek akár tanárok, oktatási szakemberek vagy éppen kiadói munkatársak.

Mert például a sorozat kiadását a *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium* segítette, bizonyosságát adva annak, hogy így is lehet támogatni kiadót, olvasót, szemléletet és ügyet. És létrejött az első rendszerezett környezetvédelmi ismeretterjesztő kiadványsor, amelynek mindenképp előtte a könyvtárakban kell hogy helye legyen.

Amint hírlik, a kiadó is kikerülte a hazai könyvterjesztés kiszámíthatatlan buktatóit. Közvetlenül fordult a megrendelőkhöz, be is gyűjtött mintegy 14 ezret. Annyit, amennyit a terjesztők manapság nem akartak volna szavatolni.

Annak is hamarosan ki kell derülnie, hogy magas-e vagy sem a kötetenkénti eladási ár – ama 250,-Ft (ámbar az előfizetőknek csak ötöt kell kifizetniük, a hatodikat ingyen kapják) –, a recenzens úgy véli, hogy ez az összeg már nem a könyv megbecsülését, hanem a vásárlástól való elriasztást szolgálja. Ahhoz pedig nem kell jóstehetség, hogy megállapítsa, ebből a sorozatból nem lesz se ajánlott, se alternatív tankönyv – holott a jobb iskolák alsóbb osztályaiban – ha olcsóbb lenne, vagy ha engedménnyel is árusítanák – bizvást lehetne (hiszen csak egy nagyon jó tanár kell hozzá – és ilyen nem egy van). Igaz, az sem kevés, ha kizárólag a tehetősebb szülők vennék meg értelmes csemetéiknek (habár azok kevésbé szokták könyvsorozatokkal meglepni gyermekeiket, pláne nem akkor, ha az unos-untalan kellemetlen megjegyzéseket tesz rájuk – de erről majd később essék szó.)

Látható, hogy a sorozat – nyilván eredeti és a magyar kiadói szándék szerint is – nagyon is azon a határon mozog, amelynek egyik oldalán az önképzést támogató igyekezet, a másikon pedig a felvilágosító ismeretterjesztés gesztusa találtatik. E funkciókeverést az erre szakosodott nyugati kiadók nyilván nagyon jól tudják kezelni. Ahhoz, hogy azt tanulja meg valaki, amit fontosnak mond egy termék – és ráadásul még fizessen is a tanulni vágyó – bizony, ehhez kifinomult manipuláció kell. Amelyben nem lehet bakizás. A könyvsorozat adaptációjakor ezek eltüntethetők lehetek volna. Hogy nem történt meg, az éppen a funkciókeveredést bizonyítja.

*

A hat kötet sorra veszi a bioszférára veszélyeket rejtő civilizációs problémákat. Ahogy a borítón olvashatjuk: „A világ minden tájáról vett példákon mutatják meg, milyen kényes egyensúlyt alkot a természet, ember és környezete, és milyen bajok következnek be, ha ez az egyensúly megbomlik.”

Lássunk ezek közül néhányat, amelyek – a kötetekre jellemző naív tárgyalás miatt – számunkra kissé nevetségesek.

„A növények és az állatok az ember fontos táplálékául szolgálnak. De vannak, akik azon akarnak meggazdagodni hogy egyes állatokat ingyenfalatok gyanánt árusítanak a gazdagoknak.” – Az ember valóban fogyaszt pl. ásványi anyagokat is (konyhasót), de a tápláléka növényi és állati eredetű. Azok, akik ezeket másoknak előállítják, nyilván nem karitatív okokból teszik. S affélét állítani, hogy a gazdagok miatt kényszerülnek némelyek egyes állatok táplálékként való értékesítésére – nos, egy gyereknek még nevetségesebb, mint egy felnőttnek.

„Ki hinné, hogy aki hamburgert eszik, ha mégoly kevéssel is, de hozzájárul ahhoz, hogy a világ másik részén élő törzsi indiánok elveszítsék otthonukat. Az egész hamburgertörténet azzal kezdődik, hogy a gazdaságilag fejlett országok marhahúst akarnak, hogy a gyorsbűfékben hamburgert készíthessenek. A fejlődő országokban ezért szarvasmarhát tenyésztene. Annak érdekében, hogy minél több marhát adhassanak el, a trópusi őserdőket kivágják, a helyükön legelőket hoznak létre.” – Az összefüggések ilyen gyermeketeg tárgyalására ezeregy példát sorolhatnánk fel, kevésbé lenne zavaró, mutat-

ható, s nem is lenne velük nagy probléma, ha a szerzők legalább időnként jeleznék, hogy alkalmasint egyszerűsítene, s tudatosítanák, hogy a folyamatok jóval bonyolultabban zajlanak le. Mert így bizony az derülhet ki, hogy a fejlődő országok jellemzője a szarvasmarhatenyésztés, és a szarvasmarhatenyésztés szükséges velejárója az őserdőirtás. (Leginkább azt kellene eldönteni, hogy hány éves gyerekek számára érdemes „tisztá ismeretterjesztő” művet közreadni, s meddig csudás tanmeséket, amelyekben okosan vegyített ismeretterjesztés is van. Ez utóbbira van magyar példa, ilyen a sokak által kedvelt Vízipók–csodapók rajzfilmsorozat. Az biztos, hogy adott mélységig nem lehet a kisgyerekkorban bizonyos ismereteket tárgyalni – de ettől még mondhaunk igazat. És egyébként se következetesek a szerzők, ha néhány oldallal később a hamburgert a mindenkinek kijáró dolognak mondják azzal, hogy „vannak, akiknek a hamburger és az üdítő ital is fényűzés”.)

Ritka mifelénk, holott milyen üdvös lehetne a szemléletes globalisztika, s milyen sok tartalékot rejt még magában. S azt, hogy az antropomorf természetszemlélet ideje, éppen az emberiség megamaradása érdekében, lejárt, és ez új életmód kialakítása, s az arra való nevelés elengedhetetlen.

Veszélyben a világunk: A víz, A levegő, A Föld, Az erdők, Az állatvilág, Az emberiség. Magvető Kiadó, Budapest, 1992.

GÉCZI JÁNOS

A globális problémák iránti fogékonyság megalapozása és fejlesztése 14–18 éves korosztályban c. programcsomag

A programcsomag gerincét a tankönyv képezi, amely 91 gépelt oldalon 8 globális problémával foglalkozik. A tankönyvhöz megtervezett videofilmek egyaránt jól szolgálják az értelmi nevelést és az érzelmi ráhatást, az írásvetítő transzparensek pedig gazdagon illusztrálják a tankönyv mondanivalóját. A tanár számára készített útmutató kellő eligazítást ad a programcsomag használatáról, javaslatot tesz a feldolgozás módjára, az óra-beosztásra. Bár a szerző a program tanítását a földrajz tantárgy keretein belül tartja megoldhatónak, (s ezzel egyet kell értenünk), egyes témák biológiaórán is feldolgozhatók (pl. „A trópusi esőerdők problémái” vagy „A savasodás” c. fejezetek).

Az alábbiakban a globális felmelegedés okai és következményei című témának megfelelő részeket közöljük az útmutatóból, video forgatókönyvek és írásvetítő transzparensek közül.

Video forgatókönyv

A globális felmelegedés okai és következményei

(Problémafelvetés, II. filmrészlet)

Kép: